

ORKUSTOFNUN
RAUNVÍSINDASTOFNUN HÁSKÓLANS

Skjálftamælingar vegna goss í Heimaey

Sveinbjörn Björnsson

ORKUSTOFNUN

RAUNVÍSINDASTOFNUN HÁSKÓLANS

Skjálftamalingar vegna goss í Heimaey

Sveinbjörn Björnsson

Marz 1973

Efni

0. Mæðnatíði
1. Mælingar fyrir gos
2. Mælingar síðan gos hófst
3. Skjálftar í tengslum við gosið
4. Áætlun um skjálftamælingar í Eyjum eftir gos
5. Stofnkostnaður mælinets fyrir Eyjar
6. Reksturskostnaður mælinets fyrir Eyjar

0. Meginatriði

Um sólarhring áður en gos kom upp í Heimaey mældust um 400 skjálftar á tveimur mælistöðvum á Suðurlandi. Ef mælinet hefði verið í Eyjum, hefði það getað varað við óeðlilegum skjálftum undir Heimaey sólarhring, áður en fólk fann þar skjálfta.

Bráðabirgðamælar, sem nú hefur verið komið upp í Eyjum og á Suðurlandi sýna að meðaltali 4 skjálfta á dag stöðan gosið hófst. Þessir skjálftar eru annars vegar á 10-18 km dýpi undir gígnum og líklega í tengslum við gígrásina. Hins vegar eru skjálftar á litlu dýpi við gígin í tengslum við átök og athafnir hans. Engir skjálftar hafa enn mælt, sem bent gætu til myndunar nýrrar gossprungu eða an annars gígs á fyrstu sprungunni.

Ljóst er, að skjálftamælar verða mikilvægt öryggistæki fyrir byggð í Eyjum næsta áratug, og virðist því nauðsynlegt að koma upp eftirlitskerfi, sem vaktar skjálfta innan Heimaeyjar og á öllu Eyjasvæðinu. Lagt er til að settir verði 4 mælar í Heimaey til að staðsetja skjálfta í eyinni og 3 mælar í Elliðaey, Álfsey eða Surtsey og Selkot undir Eyjafjöllum til þess að vakta skjálfta á öllu Eyjasvæðinu. Stofnkostnaður þessa mælinets yrði um 1265 þ.kr. og árlegur reksturskostnaður fyrir utan leigu á símalínu um 750 þ.kr. Er þá gert ráð fyrir, að stöðug vakt verði á Stórhöfða og mælispennur frá öðrum mælum verði sendar um símalínu í Raunvísindastofnun Háskólans, þar sem eftirlit og úrvinnsla færu fram.

Þau taki, sem nú eru til bráðabirgða í Eyjum, eru fengin að láni frá ýmsum stofnunum og verður að skila þeim aftur í vor. M.a. hefur orðið að leggja niður skráningu skjálfta á Reykjaneskaga, en brynt er, að hún komist fljótt aftur á, svo að þar verði sem stytzt eyða í samfellda skráningu. Ákvarða þarf sem fyrst, hvort komið skuli upp mælineti fyrir Eyjar, og tryggja fjármagn í stofnkostnað og rekstur netsins næstu ár.

1. Mælingar fyrir gos

Enginn skjálftamælir var í Heimaey fyrir gosið. Árið 1964 var settur upp bráðabirgðamælir í eygni til þess að fylgjast með gosi í Surtsey. Var hann rekinn í 6 mánuði, en tekinn niður, þegar ótti við eldsuppkomu í Heimaey dvínaði.

Um 30 stundum, áður en eldur kom nú upp í Heimaey, varð vart við hrinu af smáum skjálftum undir eygni. Þessir skjálftar munu hafa verið á 10-20 km dýpi og fundust ekki í Heimaey, en komu fram á skjálftamælum á Skammadalshóli, Mýrdal og á Laugarvatni. Á 12 stundum mældust um 400 skjálftar en síðan var hlé í um 14 stundir. Þá hófust skjálftar að nýju, sem voru grynna og fundust í Heimaey. Einn sterkasti skjálftinn í þessari hrinu (stærð um 2.8) kom kl. 01⁴⁰ eða um sama leyti og gosið hófst.

Daginn fyrir gosið var reynt að staðsetja skjálftana með tveimur mælistöðvum og virtust þeir vera í 90 km fjarlægð frá Laugarvatni og 60 km frá Skammadalshóli. Komu því tveir staðir til greina, Svartikrökur á Tungnársvæði og Heimaey. Þar sem ekki var vitað til, að neinir skjálftar hefðu fundizt í Eyjum, þótti Svartikrökur líklegri staður, en fleiri stöðvar þurfti til að skera úr. Eftir að gosið byrjaði kom í ljós, að nokkrir skjálftanna höfðu einnig komið fram á mælum í Reykjavík og á Reykjanesskaga, og mátti af þeim ráða, að skjálftarnir höfðu verið undir Heimaey.

2. Mælingar síðan gos hófst

Skjálftamælir var settur upp í Malbikunarstöð Vestmannaeyja 24.1., og var hann í umsjá Garðars Sigurjónssonar rafveitustjóra og starfsmanna Rafveitu Vestmannaeyja þar til 20.2., að honum var komið fyrir á Stórhöfða í umsjá Óskars Sigurðssonar vitavarðar og veðurathugunarmanns. Þessi mælir skráir skjálfta og tímamerki á blað, og er unnt að fylgjast með honum jafnóðum og atburðir verða.

Hinn 30.1. var settur upp mælir í Sæfjalli og mælispenna frá honum send um síma í sírita í Raunvísindastofnun Háskólans. Hinn 20.2. var síðan bætt við 3 mælum, sem komið var fyrir í símamannabústað við símstöð, í Malbikunarstöð og á Steinsstöðum, og er mælispenna frá öllum þessum mælum send um síma í Raunvísindastofnun og skráð þar á segulband. Auk þess er þar fylgzt með einum mælinum á sírita og einnig er unnið að uppsetningu sírita í Veðurstofu á Reykjavíkflugvelli, þar sem höfð verður gæzla á mælinum allan sólarhringinn.

Þar sem mikill órói er í jörðu á Heimaey vegna titrings frá gígnum, verður að stilla mæla í eygni mun ónæmari, en þeir gætu verið, og veikari skjálftar tynast í óróa frá gosinu. Á landi er hins vegar hægt að reka mæla á mun meiri næmni, og því koma þar fram á mælum margir skjálftar, sem ekki sjást á mælum á Heimaey. Af þessum sökum þótti nauðsynlegt að fjölga stöðvum á suðurströndinni og voru fengnir 3 mælar að láni hjá Lamontstofnun í Bandaríkjunum og þeir settir upp 26.-28.1. að Selkoti undir Eyjafjöllum, á Þinghóli við Hvolsvöll og Vesturholti, Þykkvabæ. Mælirinn á Vesturholti var rekinn til 28.2., en þá varð að skila honum aftur vegna brýnna verkefna í Bandaríkjunum. Hinum mælunum verður að skila aftur í marz mánuði, og er unnið að smíði nýrra mæla á Raunvísindastofnun, og að því stefnt að senda mælispennu frá Selkoti, Hvolsvelli og Hveragerði um sendistöðvar og síma í Raunvísindastofnun til skráningar á segulband ásamt mælispennu frá 4 mælum í Heimaey.

Nú er fylgzt með gosinu á 4 stöðvum á Suðurlandi og 5 stöðvum í Heimaey. Stöðvarnar á Suðurlandi greina smæstu skjálfta og staðsetja þá, en til þess að ákvarða dýpi þarf stöðvar í Heimaey. Vegna óróa frá gosinu greina stöðvarnar í eygni aðeins starri skjálfta en meginhlutverk þeirra er að staðsetja skjálftana nákvæmar innan eyjarinnar og umhverfis hana og vaka þannig yfir hugsanlegum nýjum gossprungum. Þegar gos hættir í gígnum verður hægt að auka næmni stöðvanna í eygni allt að því marki, sem órói frá brámi og stormum leyfa. Verður þá unnt að greina veikari skjálfta innan eyjarinnar og staðsetja þá með allt að 500 m nákvæmni.

3. Skjálftar í tengslum við gosið

Frá því að gosið hófst, hafa mælt um 160 skjálftar á 40 dögum eða 4 skjálftar á dag að meðaltali. Skjálftarnir eru yfirleitt smáir. Þó hafa nokkrir náð stærð 3. Greina má tvo flokka af skjálftum. Annars vegar eru djúpir skjálftar, sem virðast vera í gígrásinni á 10-10 km dýpi. Hins vegar eru grunnir skjálftar, sem eiga upptök við gíginn og eru í tengslum við sprengingar, sprungumyndun og aðrar athafnir gígsins. Ekki hefur enn orðið vart við neina skjálfta annars staðar á eyggi, sem rekja mátti til nýrra sprungna eða hreyfinga á gossprungunni í sjó.

4. Áætlun um skjálftamælingar í Eyjum eftir gos

Augljóst er að reka verður skjálftamæla í Heimaey svo lengi, sem þar ríkir hættuástand vegna goss. Þegar gos þverr í gígnum, er hætt á því, að ný gossprungu opnast, en skjálftamælar ættu að geta sagt til um þá hættu með nokkurra stunda eða jafnvel sólarhrings fyrirvara, ef gosið brýzt upp á svipaðan hátt og í janúar. Fyrstu mánuði eftir gosið geta skjálftamælar orðið mikilvægir, þegar meta skal, hvort fólki sé óhætt að flytja aftur til Eyja, og í allmörg ár, eftir að fólk er aftur sett að, verður talið öruggara að vaka yfir hugsanlegum sprungumyndunum, og gæti vitneskja um tíðni og upptök skjálfta hjálpað til að greina á milli eðlilegra berghreyfinga eftir gosið og hattulegra hreyfinga, sem boða nýtt gos.

Af þessum sökum er eðlilegt að gera ráð fyrir, að næsta áratug verði reknar skjálftastöðvar í Eyjum til öryggis fyrir þá, sem þar búa. Fin stöð gati nægt til að telja skjálfta, en nákvæm staðsetning næst ekki nema notaðar séu 4-6 stöðvar og þær skráðar ásamt tímamerkjum á segulband. Þar sem eftirlit og úrvinnsla yrði að vera í höndum jarðeðlisfræðinga, væri hagkvæmast að senda mælispennur frá skjálftastöðvunum með símalínu í Raunvísindastofnun Háskólans, en jafnframt þyrfti að hafa einn mæli með sýnilegri útskrift í Eyjum, sem bezt yrði staðsettur á Stórhöfða, þar sem aldrei liðu meira en 3 stundir milli þess, sem línuritið væri athugað. Auk mælisins á Stórhöfða yrðu fyrst um sinn mælar, þar sem þeir eru nú, í símamannabústað, Malbikunarstöð, á Steinsstöðum og á Sæfjalli, en síðar yrðu mælarnir fluttir til að forðast truflanir frá vinnuvélum og umferð. Líklegir staðir til frambúðar á Heimaey yrðu nýi gígurinn, Klif, Sæfjall og Stórhöfði en auk þess yrðu stöðvar í Elliðaey, Álfsey eða Surtsey og að Selkoti undir Eyjafjöllum, sem spönnuðu allt Eyjasvæðið og staðsettu skjálfta umhverfis Heimaey. Allar stöðvarnar yrðu sjálfvirkar en fara þyrfti að þeim á nokkurra mánaða fresti til þess að skipta um rafgeyma. Á Stórhöfða yrði stöðugt vakt á útskrift og í Raunvísindastofnun yrði að vinna jafnóðum úr skráningu og staðsetja skjálfta, sem vart verður.

5. Stofnkostnaður mælinets fyrir Eyjar

Allir þeir mælar, sem nú fylgjast með gosinu eru teknir til bráðabirgða úr öðrum verkefnum. Mælarnir eru eign Raunvísindastofnunar og Orkustofnunar auk 3 mæla frá Lamontstofnun í Bandaríkjunum sem skila verður í síðasta lagi í lok marz og sýrita Veðurstofu, sem notaður er til vöktunar á Heimaey í Veðurstofu á Reykjavíkflugvelli

en var áður notaður til vöktunar á mælum í Reykjavík. Þar sem hraða varð uppsetningu tækja, vannst ekki tími til að útvega ný tæki erlendis og leggja varð m.a. niður skráningu skjálfta á Reykjanesskaga og nota mæla og segulbandstæki þaðan til staðsetningar á skjálftum í Heimaey. Að öðru leyti voru tekin að láni tæki, sem notuð eru að sumarlagi til rannsókna á jarðhita og virkjunarsvæðum og verður að skila aftur í vor.

Þar sem ljóst er, að halda verður áfram skjálftamælingum í Eyjum næstu ár, hafa þegar verið gerðar ráðstafanir til að útvega efni og smíða ný tæki í stað þeirra, sem nú eru að láni og standa vonir til, að þau geti verið tilbúin til notkunar í vor. Sérstaklega brýnt er að smíða sem fyrst nýtt segulbandstæki, svo að eyða í skráningu skjálfta á Reykjanesskaga verði sem stytzt. Smíði þessara tækja fer fram á Raunvísindastofnun og að hluta hjá Rafnanatakni s.f.

Stofnkostnaður tækja í mælineti fyrir Vestmannaeyjar yrði þessi:

	þ.kr.
1. Skjálftamælir, magnari, pappírssírítí og tímaviðtæki á Stórhöfða	150
2. Skjálftamælir, magnari og tóngjafi á nýja gígnum	50
3. Skjálftamælir, magnari og tóngjafi við Klif	50
4. Skjálftamælir, magnari og tóngjafi á Safjalli	50
5. Skjálftamælir, magnari og tóngjafi ásamt FM-sendistöð og rafgeymum í Elliðaey	135
6. Skjálftamælir, magnari og tóngjafi ásamt FM-sendistöð og rafgeymum í Álfsey eða Surgsey	135
7. Skjálftamælir, magnari og tóngjafi ásamt FM-sendistöð í Selkoti undir Eyjafjöllum	170

	p.kr.
8. Segulbandstæki til skráningar á skjálftum	
Tónsiur, tónbreytar, hausadrif	200
Spóluborð, hausar, synchronmotor, hraðastillir	250
Útspilunarrás til vöktunar	50
9. 10 segulbandaspólur	75
Stofnkostnaður í tækjum alls	1255

Ekki er gert ráð fyrir neinum stofnkostnaði tækja vegna tímamerkja á segulband, þar sem þau kæmu frá móðurúri Raunvísindastofnunar. Ennfremur færi úrvinnsla gagna fram í úrvinnslutækjum og rafreikni sem þar eru fyrir.

Kostnaður við uppsetningu málanna yrði um 10 þ.kr. á mæli í Heimaey og um 20 þ.kr. á mæla utan eyjarinnar, sem senda mælispennu með FM-sendistöð að síma. Uppsetningarkostnaður yrði þá alls 100 þ.kr. Er þá ekki tekinn með kostnaður við línutengingar síma vegna kerfisins, en um hann yrði að leita álits Landssímans.

6. Reksturskostnaður mælinets fyrir Eyjar

Þar sem stöðvarnar yrðu sjálfvirkar yrði reksturskostnaður að mestu fölginn í vöktum mælis á Stórhöfða og vöktum og úrvinnslu gagna á Raunvísindastofnun. Auk þess þyrfti öðru hverju að fara ferðir til viðhalds tækja og endurnýjunar á rafgeymum. Með hliðsjón af reksturskostnaði svipaðs mælinets á Reykjanesskaga má ætla, að í rekstur og úrvinnslu gagna fari 1/2 starf tæknifræðings og 1/2 starf sérfræðings. Ferðir vegna eftirlits og viðhalds eru metnar á 100 þ.kr. á ári og kostnaður við vöktun á Stórhöfða 3 þ.kr. á mánuði eða um 40 þ.kr. á ári. Pappírskostnaður við sírita og úrvinnslu segulbanda yrði um

50 þ.kr. á ári. Auk þessara liða þyrfti að leita álíts Landssímans um leigukostnað á símalínunum innan Heimaeyjar og einni línu til lands í Raunvísindastofnun.

Reksturskostnaður fyrir utan símakostnað verður þessi:

	þ.kr.
1. Viðhald tækja og úrvinnsla gagna	
Tæknifræðingur, 1/2 starf	260
Sérfræðingur, 1/2 starf	300
2. Ferðakostnaður vegna viðhalds	100
3. Vöktun mælis á Stórhöfða	40
4. Pappírskostnaður við sírita og úrvinnslu	<u>50</u>
Alls	750